

Kampen om den vilde natur i Afrika

Af ph.d.-studerende, cand.scient. Jacob Worsøe

Afrika forbindes ofte med bådeild natur og høj fattigdom, men typisk kæder vi ikke disse to ting sammen. Hvis vi gør, er det fordi, vi ser den fattige befolkning som

en trussel mod naturen. Dette sker eksempelvis i forbindelse med krybskytteri, der mange steder udgør en enorm trussel imod sjældne dyrearter. Men at det også skulle kunne forholde sig omvendt, altså at fattigdommen er et produkt af naturen, vil måske umiddelbart forekomme absurd. Ikke desto mindre er dette tilfældet mange steder i Afrika.

Mit ph.d.-projekt er at undersøge muligheder for at integrere de tilsyneladende modstridende mål om lokaludvikling og naturbevarelse i naturrige landdistrikter i Afrika. Gennem en serie af artikler, baseret på feltarbejde i Uganda, søger projektet at forstå samspillet mellem natur, i form af regnskovsområder, og lokalsamfund i og omkring disse områder. Særligt søger projektet at undersøge mulighederne såvel som begrænsningerne ved bæredygtig turisme

som middel til at integrere naturbevarelse og fattigdomsbekæmpelse. Det teoretiske udgangspunkt for projektet ligger inden for den brede ramme af det interdisciplinære forskningsfelt political ecology eller politisk økologi, om man vil, der kan ses som en sammenkobling af natur- og miljøorienteret samfundsvidenskab og den overordnede politiske økonomi. En fælles forudsætning for feltet er en kritik af konventionel opfattelse af natur i balance og adskilt fra det menneskelige samfund.

Uberørt natur som konstruktion

Historisk set har den afrikanske natur ofte været portrætteret som tidløs og uberørt af mennesker, men dette er i høj grad en fejlantagelse. Der er formentligt ikke mange steder tilbage på jorden, som vi mennesker ikke i en eller anden udstrækning har været med til at påvirke og præge. Dette gælder også det afrikanske naturlandskab, som ligeledes er blevet formet af mennesker igennem årtusinder. Mange af kontinentets dyrerige savanner og frodige regnskove har engang været fouragerings- og jagtmarker for tidligere folk og kulturer og har dannet grundlag for alt fra mindre bosættelser til større

bysamfund. Men hvorfor er Afrika så fyldt med vilde naturparker? Og hvorfor er de i dag mennesketomme, hvis man altså ser bort fra alle safarituristerne? Dette hænger sammen med voldsomme historiske indgreb fra kolonitiden og ikke mindst den måde, vi europæere diskursivt har forstået naturen på.

Dybt indgroet i den vestlige verdens tankesæt er forståelsen af natur som i konstant balance og adskilt fra samfundet, men dette er i virkeligheden enormt misvisende. Ideen om økosystemer i ligevægt, der kan spores tilbage til oldtidens Grækenland, er i stigende grad blevet udfordret af økologer og miljøhistorikere som eksempelvis Crawford Holling og Daniel Botkin, der har peget på omskiftelighed og ustabile udsving som normen for natur over tid – med eller uden mennesker. Også ideen om 'vild natur', forstået som mennesketom natur, kan ses som et konstrueret fænomen, der totalt ignorerer videnskabelige fakta om menneskers historiske rolle i naturen. Den skarpe dikotomi mellem den menneskelige verden og naturen stammer fra oplysningstiden og forbindes særligt med Rene Descartes' og Francis Bacons filosofi.

I forbindelse med koloniseringen blev den europæiske forestilling om natur eksporteret til Afrika. Den afrikanske natur blev set som i perfekt balance og uberørt af mennesker grundet den lave befolkningstæthed. Dette affødte en vestlig videnskabelig diskurs, der så lokalbefolkningens subsistensgrundlag som destruktivt for naturen. Særligt afbrænding af jorden, græsning af kvæg og brugen af fælder til at fange vilde dyr blev set som tegn på, at der måtte gribes ind, hvis

ikke denne fascinerende natur skulde forsvinde.

I virkeligheden så billedet i Afrika dog helt anderledes ud. De afrikanske samfunds forhold til naturen var langt mere integreret i deres levevis, og skellet mellem natur og samfund, fandtes ikke på samme måde. Naturen og dens konstante forandring formede i høj grad, hvordan mennesker levede, og mennesker formede ligeledes naturen. Mange afrikanske samfund levede under skiftende jagt- og dyrkningsformer, hvor agerdyrkning foregik med enormt lange brakperioder, og jagtområder jævnlige blev udskiftet for at kunne opretholde dyrepopulationer. Så paradoksalt nok er mange af de berømte savannelandskaber, der stadig fascinerer europæere, ofte skabt af de mennesker, der boede der. Græssende kvæg fra nomadiske kvægavlere holdt træerne nede, afbrænding af jorden skabte frugtbarhed, og jagt medvirkede til kontrol af dyrestande. Grundet den enorme plads var mange steder henlagt til natur periodevist. Det betød dog ikke, at det var 'vild uberørt natur', men det var disse områder, som de europæiske kolonimagter forestillede sig som den sidste vilde natur.

Koloniseringen mellem bevarelse og udbytning af naturen

Kampen om den vilde natur i Afrika begyndte dog ikke med ideen om bevarelse. Overskyggende var fokuset på økonomisk udnyttelse, og naturen blev set som hovedmål for dette uden nogen skelen til vilde dyr og planter. Presset for naturbevarelsen i Afrika kom fra den voksende naturfredningsbevægelse, der opstod i starten af nittenhundredetallet og

primært bestod af engelske aristokrater – ironisk nok ofte storvildtjægere. Gennem deres lobbyarbejde blev et stigende antal områder afsat som beskyttede naturreservater, mens andre kræfter sideløbende kæmpede for øget udnyttelse af andre naturområder. Dette ledte til den noget særegne dualistiske rumlige opdeling af natur til økonomisk produktion versus natur til æstetisk anvendelse. Visse områder blev afsat til plantager og godser, og her var der ingen bekymring om natur og bæredygtighed, mens andre områder blev henlagt til naturreservater og nationalparker. For at sidstnævnte kunne lade sig gøre, var man dog ofte nødsaget til at tvangsforflytte de store befolkningsgrupper, der levede i denne 'uberørte' natur. Dernæst indhegnede man ofte parkerne og nægtede lokale adgang til brug af de naturressourcer, de hidtil havde levet af, en praksis der blev bragt videre i efterkolonitiden og stadigvæk er normen mange steder i Afrika. Denne proces er blandt andet beskrevet af David Anderson og Richard Grove i bogen *Conservation in Africa* og af John MacKenzie i bogen *The Empire of Nature*.

Afrika oplevede aldrig nogen industrialisering, og sprudlende urbane arbejdspladser drog ikke de store horder af folk fra land til by som i mange industrialiserede lande. Det er derfor i vid udstrækning de forvistes efterkommere, der uden subsistensgrundlag bor i dyb fattigdom uden for naturparkernes hegn og kigger ind på den aflukkede natur. Dette er historien om 'den vilde natur' i Afrika. Set ud fra denne betragtning, hvor absurd det end måtte lyde, kan man faktisk tale om den afrikanske natur som både socialt konstrueret og fysisk produceret. Den

mennesketomme natur er så at sige menneskeskabt. Dette gælder eksempelvis berømte naturparker som Krüger nationalparken i Sydafrika og Serengeti nationalparken i Tanzania.

Menneskets rolle i regnskoven

For konkret at illustrere ovenstående kan vi eksempelvis tage Ugandas regnskove, der netop danner ramme for mit ph.d.-projekt. Pollenanalyser har påvist, at Uganda stort set ikke havde nogen skov på højden af sidste istid for godt 18.000 år siden, og at den nuværende skov ekspanderede fra den nuværende Demokratiske Republik Congo for 10.000-12.000 år siden. Siden har disse skove løbende ændret karakter i takt med klimatiske udsving, og man kan derfor ikke tale om et egentligt klimaks. Samtidig ved man fra arkæologiske udgravninger, at der har levet mennesker, længe før skoven dannedes. Der er fundet stenredskaber fra arter af menneskets forfædre, der kan dateres mere end halvanden million år tilbage, og ifølge konventionelle teorier menes det nuværende menneske at have udviklet sig i netop denne region for godt 200.000-300.000 år siden. Dertil ved man også, at der i de seneste mange årtusinder har levet jæger-samler-folk i området, og efterkommere af disse lever den dag i dag i Uganda i form af pygmæ-folk, der netop er kendetegnet ved at have levet dybt inde i skoven og have ernæret sig ved skovens ressourcer.

Så spørgsmålet er, om disse skove nogensinde har været mennesketomme vildnis? Som tidligere beskrevet var det netop kolonitiden, der konstruerede denne forestilling og baseret herpå producerede sådanne skove. Dette blev gjort

ved, at man tvangsforflyttede skovbeboere, herunder pygmæerne, og nægtede lokalbefolkningen adgang til udnyttelse af skovenes naturressourcer, hvilket de hidtil havde haft. Denne praksis er fortsat op i efterkolonitiden og har resulteret i, at Ugandas skove i dag er fragmenterede mennesketomme lommer i et kulturlandskab.

Selvom man ser naturen som både social og ude af balance, behøver man ikke forholde sig fuldstændigt relativistisk til den. Tværtimod. Denne erkendelse kan være nødvendig, hvis man ønsker at bevare naturen. Og det er netop, hvad mit

ph.d.-projekt handler om. Jeg søger at belyse, hvad der forårsager destruktion og degradering af regnskove i Uganda, og hvordan man bedre kan bevare disse skove på en bæredygtig måde. Helt essentielt for dette er forståelsen af menneskers rolle i naturen – historisk såvel som nutidigt. Hvis det er de samme mennesker, der har levet i et med naturen og medvirket til dens bevarelse, som i dag er skyld i dens forsvinden, så kan denne indsigt forhåbentlig medvirke til at forstå, hvordan man kan integrere lokalbefolkningen i bevarelsesprocessen af disse helt unikke skove.